

Ιστορικά Μνημεία

Η δυτική πλευρά της πόλης δεν ήταν ποτέ πάνω πάνω στις λίστες των ταξιδιωτικών οδηγιών για τη Θεσσαλονίκη. Ούτε η βιβλιογραφία της έχει αφιερώσει τεράστια κεφάλαια. Κι όμως η περιοχή που ξεκινά απ' την απόληξη του δυτικού τείχους και που κάποιοι γνωρίζουν με την ονομασία **Τοπχανέ**, φωτίζει ένα μεγάλο μέρος της ζωής της πόλης.

Πολιτιστικοί περίπατοι Θεσσαλονίκης

ΚΕΙΜΕΝΟ: Ντέμη Κουτσοσταμάτη

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Άννα Καλαϊτζή, ΣΚΙΤΣΑ: Χρήστος Κούντουρας

Οι άνθρωποι που θα συναντήσουμε σ' αυτόν μας τον περίπατο άλλοτε φοράνε τα καθημερινά ρούχα του Εβραίου εμπόρου, άλλοτε τη ρεντιγκότα του πλούσιου Φράγκου, άλλοτε βγάζουν απ' την ντουλάπα την κοντή φούστα της εκδιδόμενης γυναίκας ή το σεμνό ένδυμα της θεοσεβούμενης. Σήμερα συνήθως φορούν τα σκούρα ρούχα της νυχτερινής εξόδου που διαρκεί μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες. Όλοι έχουν περπατήσει στους ίδιους δρόμους σε άλλες ώρες κι άλλες εποχές, σήμερα, όμως, τα βήματά μας θα συναντηθούν με τα δικά τους.

Ξεκινάμε τη διαδρομή από το **Φρούριο του Βαρδαρίου** στη δυτική απόληξη του τείχους, στην περιοχή των σημερινών Δικαστηρίων. Το φρούριο χτίστηκε απ' τον Σουλτάνο Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή, κατά τη διάρκεια της σύντομης παραμονής του στη Θεσσαλονίκη τον χειμώνα του **1546** και πρόκειται για ένα πολύ παλιό σύστημα οχυρώσεων που πήρε την μορφή οπλαποθήκης και κανονιοστασίου τον 16ο αιώνα. Ένα μεγάλο μέρος του μπαίνει μέσα στο κτίριο των Δικαστηρίων για να διαγράψει έναν κύκλο, που όμως σήμερα δεν είναι εύκολο να τον διακρίνεις. Χρειάζεται να τον φανταστείς, το ίδιο και τη θάλασσα που τότε έφτανε ως εδώ. Στην ίδια περιοχή, ο **Μέγας Κωνσταντίνος** δημιούργησε το *Τσερέμπονλο*, το τεχνητό λιμάνι που επεκτεινόταν μέχρι τα σημερινά Λαδάδικα και που έδωσε τεράστια ώθηση στην ανάπτυξη της πόλης.

Το Φρούριο του Βαρδαρίου, ένα σύμπλεγμα οχυρώσεων αποτελούμενο από πύργους, πολεμίστρες, πυριτιδαποθήκες, κτίσματα και υπολείμματα τειχών που εκτείνονται σε δεκάδες μέτρα στην περιοχή των Δικαστηρίων.

Μικρά περάσματα στο δυτικό τείχος. Από αυτό στη δεξιά φωτογραφία περνάνε καθημερινά αρκετοί διαβάτες που κατευθύνονται προς την οδό Φράγκων.

Το τείχος της Θεσσαλονίκης, μεγάλο τμήμα του οποίου σώζεται στην Πάνω Πόλη, είχε κάποτε συνολικό μήκος **8.000** μέτρα. Σώζεται σήμερα τμήμα **4.300** μέτρων σε αρκετά καλή κατάσταση. Το τείχος άρχισε να χτίζεται στην **Ελληνιστική** εποχή και τον **4ο μ.Χ.** αιώνα πήρε την τελική του μορφή. Στα **1873** και **1902** κατεδαφίστηκε ένα μεγάλο τμήμα για τις ανάγκες επέκτασης της πόλης. Η σημερινή γραμμή των οχυρωμάτων της Θεσσαλονίκης, δηλαδή ο Βυζαντινός περίβολος, ακολουθεί τη γραμμή του αρχαιότερου ή ελληνιστικού περιβόλου με μικρές διαφορές. Παρ' όλα αυτά η τοικοδομία επιτρέπει να χρονολογήσουμε ορισμένα τμήματα σαν παλαιότερα κι άλλα σαν νεότερα ή επισκευασμένα. Οι επιγραφές άλλωστε που υπάρχουν σε κάποια σημεία δίνουν στοιχεία για τις επισκευές, ακόμα και για

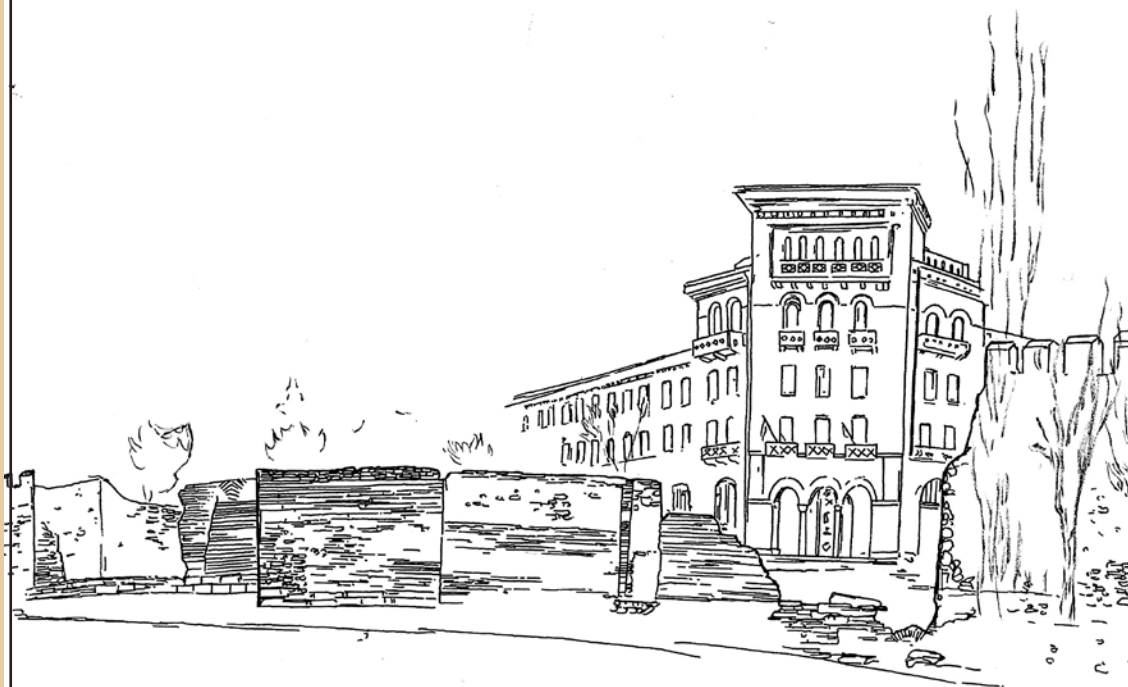
τις προσθήκες που έγιναν.

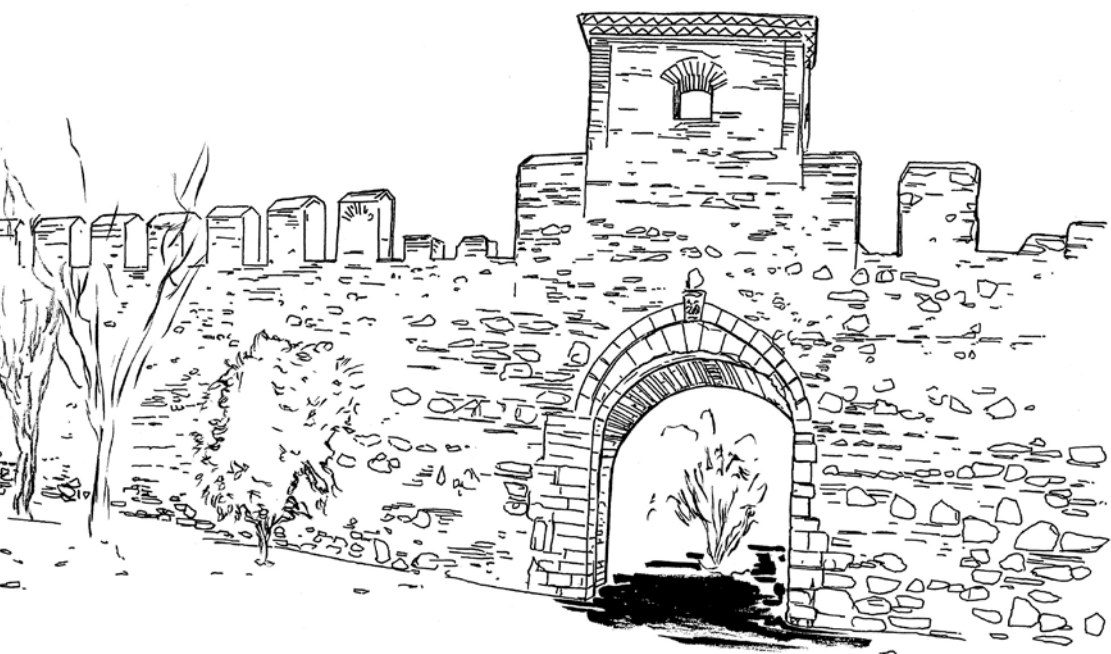
Το σχήμα της οχύρωσης της πόλης μοιάζει με τραπέζιο και οι πύργοι της, που έχουν ύψος δύο ή τριών ορόφων, απολήγουν σε επάλξεις όπως και το τείχος του οποίου δεσπόζουν. Κατά μήκος του τείχους οι γειτονιές, αν και βρίσκονται τόσο κοντά στο κέντρο της πόλης, είναι ταυτόχρονα τόσο ξένες. Ανάμεσα στις πολυκατοικίες και κατά μήκος του τείχους υπάρχουν χαμηλά προσφυγόσπιτα που χτίστηκαν μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, σε πολλές περιπτώσεις μεσοτοιχία μ' αυτό. Είναι τα λεγόμενα **καστρόπληκτα**, αρκετά από τα οποία έχουν κατεδαφιστεί.

Οι μεγάλοι δρόμοι, η **Εγνατία**, η **Ολύμπου** και η **Αγίου Δημητρίου**, διακόπτουν ανά διαστήματα την επαφή με το

Τοπχανέ

Το οθωμανικό φρούριο του "Τοπχανέ", πίσω από το οποίο δεσπόζει το εντυπωσιακό κτίριο της γαλλικής οικογένειας Σαρνώ. Για κάποια χρόνια στέγασε το Κολλέγιο Δελασάθ.

10 21

Το οθωμανικό φρούριο του Τοπχανέ.

Στο κτίριο της οικογένειας Σαρνώ στεγάζονται σήμερα τα Διοικητικά Δικαστήρια της πόλης.

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

Ο έφιππος ανδριάντας του βασιλιά Κωνσταντίνου Α' στην πλατεία Δημοκρατίας. Το άγαλμα είχε αρχικά τοποθετηθεί τη δεκαετία '40 στο πάρκο της ΧΑΝΘ και στα τέλη της δεκαετίας του '50 ο Δήμος Θεσσαλονίκης αποφάσισε τη μετακίνησή του στη δυτική είσοδο της πόλης.

Εντοιχισμένη ρωμαϊκή στήλη κοντά στο εστιατόριο Σέμπρικο πίσω από τα Δικαστήρια.

Ιδιαίτερη όψη κτιρίου στην πλατεία Δημοκρατίας.

Η εξωτερική όψη του ναού των Αγίων Αποστόλων περιλαμβάνει στοιχεία τυπικά για την παλαιολόγεια αρχιτεκτονική (πολλά αψιδώματα, κόγχες και πλίνθινους ημικιονίσκους). Αρχιτεκτονικά ανήκει στον τύπο του σύνθετου σταυροειδούς εγγεγραμμένου, με νάρθηκα και περίστω σχήματος Π.

τείχος. Στην αρχή της σημερινής οδού Ολύμπου, κοντά στα δυτικά τείχη συναντάμε τον **Ναό των Αγίων Αποστόλων**, ένα σημαντικό μνημείο της βυζαντινής Θεσσαλονίκης κι ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά δείγματα αρχιτεκτονικής της Παλαιολόγειας περιόδου (Δυναστείας των Παλαιολόγων). Κτίστηκε την περίοδο **1310-1314** από τον Οικουμενικό Πατριάρχη **Νήφωνα τον Α'** όπως φαίνεται από επιγραφές της εκκλησίας που φέρουν το όνομά του: *Νίφων πατριάρχης και κτήτωρ*. Πρόκειται για παλιό καθολικό μονής που θεωρείται ότι ήταν αρχικά αφιερωμένη στη Θεοτόκο. Ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο των σύνθετων πεντάτρουλλων τετρακιόνιων σταυροειδών εγγεγραμμένων ναών με νάρθηκα, περίστωο, δύο παρεκκλήσια και λιτή. Ο εσωτερικός διάκοσμος σώζεται αποσπασματικά καθώς η εκκλησία υπέστη καταστροφές από τους Οθωμανούς όταν μετατράπηκε σε τζαμί την περίοδο 1520-1530, με την επωνυμία *Σουύκ Σου Τζαμί*

**Ψηφιδωτό από το εσωτερικό του ναού των Αγίων Αποστόλων.
Μέρος της Μονής, Καθολικό της οποίας ήταν η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων.**

Ο ρυθμός του ναού της Αγίας Αικατερίνης στο βορειοδυτικό άκρο της Άνω Πόλης είναι σύνθετος τετρακίονιος σταυροειδής εγγεγραμμένος, με πέντε τρούλους και κλειστή περιμετρική στοά. Εκτός από τη διάταξη των όγκων του χαρακτηριστική είναι και η τοικοποιία του. Σε ορισμένα σημεία διακρίνονται εντοιχισμένα μάρμαρα από παλαιοχριστιανικά θωράκια.

από τα παρεκκλήσια. Και αυτά δείχνουν επίσης επίδραση από την Κωνσταντινούπολη, και πιθανώς σχεδιάστηκαν από ένα εργαστήριο της πρωτεύουσας της Αυτοκρατορίας. Η αναστήλωση του ναού και η σταδιακή αποκατάσταση των τοιχογραφιών ξεκίνησε το 1926. Μετά τον σεισμό του 1978 το κτήριο ενισχύθηκε και το 2002 τα ψηφιδωτά καθαρίστηκαν.

Πολύ κοντά στους Αγίους Αποστόλους βρίσκεται ακόμη ένας ναός της ίδιας περιόδου. Είναι ο **Ιερός Ναός της Αγίας Αικατερίνης** στη νοτιοδυτική είσοδο της Άνω Πόλης. Ο ναός της Αγίας Αικατερίνης και ο ναός των Αγίων Αποστόλων έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά από πλευράς διάταξης των χώρων και μορφολογίας. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά και των δύο αυτών ναών είναι η περίτεχνη τοικοποιία τους.

Στην πλατεία **Αντιγονιδών**, στη διασταύρωση των οδών **Κρυστάλλη** και

Διοικητηρίου, είναι θαμμένο ένα πολύ καλά κρυμμένο μυστικό: ο **Υστεροαρχαϊκός Ναός της Αφροδίτης**. Αποκαλύφθηκε για πρώτη φορά το **1936** κατά τη διάρκεια εκσκαφών για την ανέγερση μονοκατοικίας. Βρέθηκαν πολυάριθμα εξαιρετικής ποιότητας και σημασίας μάρμαρα, αρχιτεκτονικά μέλη και αγάλματα, τα οποία μεταφέρθηκαν προσωρινά στον προάυλιο χώρο της Ροτόντας μιας και δεν υπήρχε ακόμα το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Τα ερείπια του ναού θάυτηκαν κάτω από τη μονοκατοικία και τότε το μνημείο αυτό ξεχάστηκε. Τα αρχιτεκτονικά μέλη που διασώθηκαν μελέτησαν διάφοροι αρχαιολόγοι και ανακάλυψαν πως επρόκειτο για ένα μνημείο που διαλύθηκε και ανασυντέθηκε. Το 2000 η μονοκατοικία κατεδαφίστηκε για να χτιστεί στη θέση της πολυώροφη οικοδομή. Στα πλαίσια της εκσκαφής των θεμελίων έγινε η κανονι-

κή ανασκαφή που ξανάφερε στο φως το νοτιοανατολικό τμήμα της κρηπίδας του ναού, αγάλματα των ρωμαϊκών χρόνων και πλήθος θραυσμάτων αρχιτεκτονικών μελών, αρκετά από τα οποία κόλλησαν με αυτά που φυλάσσονταν στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Ο υπόλοιπος ναός συνεχίζει δυτικά κάτω από την πλατεία Αντιγονιδών και συγκεκριμένα στη θέση που σήμερα παρκάρουν αυτοκίνητα. Η διεξοδική μελέτη των ευρημάτων οδήγησε με βεβαιότητα στο συμπέρασμα ότι ο υστεροαρχαϊκός ναός της Θεσσαλονίκης αποτελεί ανασύνθεση από αρχιτεκτονικά μέλη που προέρχονται από δύο τουλάχιστον αρχαϊκά μνημεία τα οποία μεταφέρθηκαν τον 1ο μ.Χ. αιώνα από άλλη περιοχή, για να φιλοξενήσουν τη λατρεία αυτοκρατόρων, **Δία Αιγιόχου** και **Θεάς Ρώμης**, όπως προκύπτει από τα τέσσερα αγάλματα που βρέθηκαν μέσα στο ναό. Το ένα χρονολογείται στο τέλος του 6ου και το δεύτερο στις αρχές του

5ου π.Χ. αιώνα. Ο καθηγητής **Ε. Βουτυράς** υποστήριξε ότι ο ένας από τους ναούς από τους οποίους μεταφέρθηκαν αρχιτεκτονικά μέλη στη Θεσσαλονίκη θα μπορούσε να βρίσκεται στην **Αίβεια** (δίπλα στη Μηχανιώνα), όπου τεκμηριώμενα από αρχαίες πηγές υπήρχε αρχαϊκός ναός της Αφροδίτης.

Το 2002 το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο γνωμοδότησε ότι το μνημείο αυτό έπρεπε να διατηρηθεί και να γίνει απαλλοτρίωση του οικοπέδου και να συνεχιστεί η ανασκαφή του κάτω από την πλατεία καθώς έχει αποκαλυφθεί μόνο ένα τμήμα του, που δεν ξεπερνά το 1/3 του συνολικού μνημείου. Παρόλα αυτά το 2006 υποβλήθηκε αίτηση για την ανέγερση πολυκατοικίας, η γνωμοδότηση αναθεωρήθηκε και αποφασίσθηκε να διατηρηθεί το μνημείο στο υπόγειο της υπό ανέγερση πολυκατοικίας. Ωστόσο το 2007, μετά από κινητοποίηση φορέων της πόλης, απορρίφθηκε η πρόταση

Ο υστεροαρχαϊκός ναός της Αφροδίτης, ένας ανεκτίμητος θησαυρός στην πλατεία Αντιγονιδών. Ανήκει στο είδος των "περιπλανώμενων ναών", δηλαδή των ναών που δημιουργήθηκαν σε μια περιοχή και στη συνέχεια μεταφέρθηκαν σε κάποια άλλη.

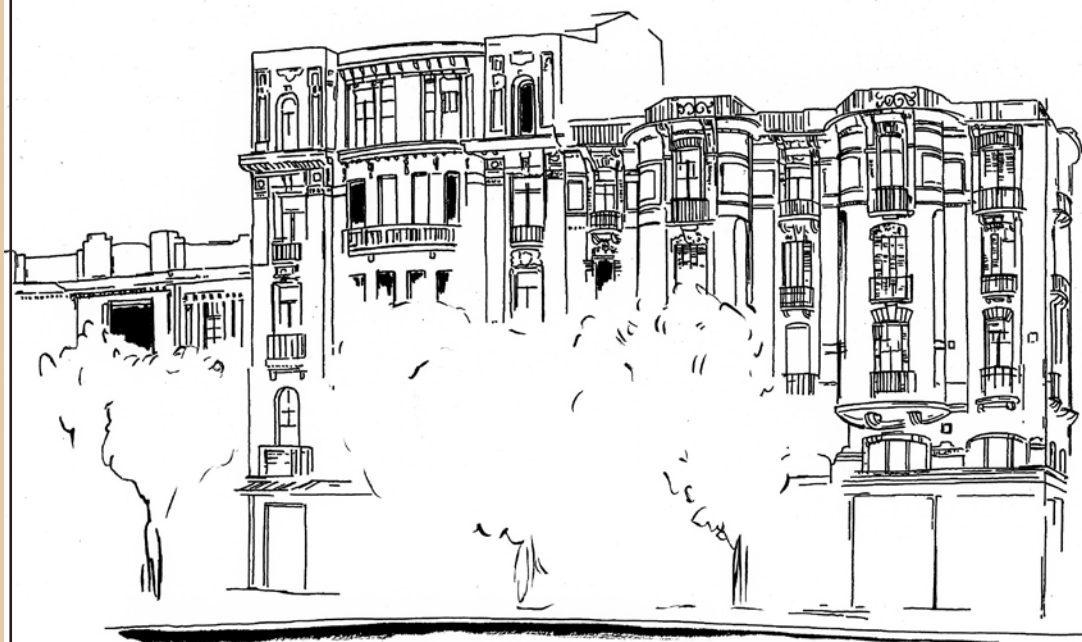

Η πλατεία Αντιγονιδών σήμερα.

Φραγκομαχαλάς

Εγνατία οδός στο ύψος της πλατείας Κολόμβου. Διατηρούνται μέχρι σήμερα αρκετά κτίρια εκλεκτικιστικού ρυθμού που στέγαζαν ξενοδοχεία. Είμαστε στα βόρεια όρια του Φραγκομαχαλά.

για την ανέγερση πολυκατοικίας και υποστηρίχθηκε ομόφωνα η απαλλοτρίωση του οικοπέδου και την ανάδειξη του μνημείου "in situ". Σήμερα, η απαλλοτρίωση, η οποία αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη διάσωση του μνημείου, δεν έχει προχωρήσει και ο αρχαϊκός ναός, παρά τη μεγάλη ιστορική, αρχαιολογική και καλλιτεχνική του αξία στέκει καλά κρυμμένος κάτω από την πλατεία.

Ένα ακόμη λαμπρό μνημείο, σημαντικό τεκμήριο της ιστορίας της αρχαίας Θεσσαλονίκης, στέκεται σήμερα αγνοημένο στην οδό **Αγ. Δημητρίου**, έξω από τον κεντρικό υποσταθμό της ΔΕΗ. Πρόκειται για το ύψους **3,50** μ. μαρμάρινο βάθρο που υψωνόταν άλλοτε σε θέση περίοπτη πάνω στην πορεία της Αγ. Δημητρίου. Είναι γνωστό ως **Στήλη των Όφρων**. Απέκτησε τ' όνομά της εξαιτίας ενός θρύλου που λέει ότι επί τουρκοκρατίας η περι-

οχή γέμισε φίδια, τα οποία συγκεντρώθηκαν γύρω της λες και είχαν ξεπεταχτεί από αυτήν. Μάλιστα, σύμφωνα πάλι με τον θρύλο, μέσα στην απελπισία του ο κόσμος κάλεσε τότε ένα εξορκιστή Χότζα, ο οποίος και απομάκρυνε τα ερπετά χρησιμοποιώντας τις μαγικές του δυνάμεις.

Ανάμεσα στο σύγχρονο κέντρο της πόλης και στην προκουμαία βρίσκονται τα **Λαδάδικα** με τα λιθόστρωτα δρομάκια, τα μπιστρό, τα μεζεδοπωλεία, τις μπουραρίες και τα ξενυχτάδικα. Ένα σύμπλεγμα διασκέδασης που παρά το μικρό μέγεθός του, δίνει στον επισκέπτη μία εικόνα πώς ήταν χτισμένη η Θεσσαλονίκη πριν το ξέσπασμα της φωτιάς του 1917 που ισοπέδωσε τα τρία τέταρτα της πόλης.

Η ιστορική αυτή συνοικία ήταν για αιώνες ένα από τα πιο σημαντικά εμπορικά κέντρα της πόλης. Όπως λέει και τ' όνομά της στην περιοχή υπήρχαν πολλά

Ο πύργος του Κλαυδιανού, ένας κυβόμορφος πύργος κατασκευασμένος από μαρμάρινα πετρώματα. Ο πύργος όπως και η οδός στην οποία βρίσκεται πήραν τ' όνομά τους από την επιγραφή που υπάρχει στη βορειοανατολική πλευρά: ΚΛΑΥΔΙΑΝΟΣ ΤΟΙΣ ΓΟΝΕΥΣ ΤΩ ΖΩΝ ΚΑΤΕ. Εσωτερικά στη νότια πλευρά του έχει εντοιχισμένο ένα σπίτι που μέχρι σήμερα κατοικείται από ελληνική προσφυγική οικογένεια.

Στήλη των Όφρων. Βρίσκεται στην οδό Αγ. Δημητρίου έξω από τον κεντρικό υποσταθμό της ΔΕΗ.

CONRADI HOTEL

DUBLINER
Irish bar & restaurant

Carlsberg
The beer in the world.

AKOON

καταστήματα χονδρικής που πουλούσαν ελαιόλαδο. Η περιοχή των Λαδάδικων συγκέντρωνε επίσης καρεκλοποιούς κι εμπόρους ναυτιλιακών ειδών. Εδώ κατοικούσαν πολλοί Εβραίοι ενώ οι Ευρωπαίοι έμποροι της πόλης κατοικούσαν στην περιοχή των **Άνω Λαδάδικων** στον λεγόμενο **“Φραγκομαχαλά”** πάνω απ’ την οδό Τσιμισκή. Τα Λαδάδικα βρίσκονται στη θέση του βυζαντινού λιμανιού που επικωματώθηκε και μέχρι το 1870 ήταν η μοναδική συνοικία που βρισκόταν έξω από τα τείχη. Δημιουργήθηκε μετά τον 16^ο αιώνα στις δυτικές πύλες της πόλης και λειτουργούσε αρχικά ως αγορά αποικιακών προϊόντων και τόπος αποθηκών για την εξυπηρέτηση του λιμανιού. Η περίοδος παρακμής των Λαδάδικων ξεκίνησε με τη μεγάλη πυρκαγιά και διήρκεσε μέχρι τη δεκαετία του ‘80. Στο κτιριακό απόθεμα που ολοένα υποβαθμιζόταν και ανάμεσα στις μικρές εμπορικές και μεταποικιακές επιχειρήσεις άρχισαν να εμφανίζονται πολλοί οίκοι ανοχής και καπιλαιά. Τα Λαδάδικα συγκέντρωναν μονάχα το ενδιαφέρον των «περιέργων»: λογοτέχνες του περιθωρίου, ιστοριοδίφες και συλλέκτες που γοητεύονταν από την απρόσκοπτη συνύπαρξη του πρωινού βουερού χονδρεμπορίου και του νυχτερινού αγοραίου έρωτα στην άκρη της πόλης. Ο συγγραφέας **Θωμάς Κοροβίνης** στο βιβλίο του Κανάλ Ντ’ Αμούρ (Άγρα, Αθήνα 1996) γράφει:

“Τα Λαδάδικα είχαν, βέβαια, και τις σπιτίσιες. Η πιο ξακουστή, η Καλλιροη, μια Σαμιώτισσα καλλονή, η επιτομή της ελληνικής γυναικείας ομορφιάς της δεκαετίας του ‘80, και η ακάματη Αμαλία, ασάλευτη στο μετερίζι της, που εξακολουθεί ακόμη και σήμερα να βασιλεύει στα Λαδάδικα κόντρα στις αλλαγές των καιρών.”

Το μεσημέρι θα βρει γεμάτα τα τραπέζια στα εστιατόρια και τις ταβέρνες στα Λαδάδικα. Εκεί που άλλοτε υπήρχαν καταστήματα πώλησης λαδιού, εμπορικές αποθήκες ή οίκοι ανοχής η διασκέδαση θα συνεχιστεί μέχρι το πρωί.

Αλλά αυτοί πώς μπούκαρναν εδώ ξαφνικά; Μέχρι τώρα δεν κυκλοφορούσε στην περιοχή ούτε μισός απ’ αυτούς με τα πόδια. Ούτε με μηχανάκι ούτε με ποδήλατο. Ούτε στα Λαδάδικα ούτε στο Κανάλ Ντ’ Αμούρ ούτε στην Πολυτεχνειού ούτε Κάτω Βαρδάρι ούτε Πάνω Βαρδάρι. Τέτοια μούτρα δεν περνούσαν απ’ αυτά τα σοκάκια. Μεθυσμένοι τριγυρνούσαν, τσόλια γυρόφερναν, πρεζόνια ξέπεφταν κατά κει, από τσιγγανάκια να φαν κι οι κότες, φοινικιώτικα και δεντροποιαμίσια, αλλ’ απ’ αυτούς κανείς, ποτέ. Ήταν τα μέρη ανόσια κι εγκληματικά, δεν ταιριάζαν στην ηθική τους, στην τάξη και τα γούστα τους.”

Το 1985, τα Λαδάδικα ανακηρύχθηκαν ως περιοχή με πολιτιστική αξία από το Υπουργείο Πολιτισμού και οι οίκοι ανοχής έφυγαν στις αρχές της δεκαετίας του ‘90. Τα σπίτια μεταφέρθηκαν όλα στο Βαρδάρι, όπου ήδη λειτουργούσαν πορνεία, στα στενά απέναντι από τα δι-

Η Στοά Μαλακοπής στο κέντρο του Φραγκομαχαλά, της άλλοτε ευρωπαϊκής συνοικίας της πόλης. Ορίζεται σήμερα από τις οδούς Βηλαρά, Βαλαωρίτου και Συγγρού.

καστήρια, στην Αισώπου, την Ταντάλου, τη Σαπφούς. Όμως πριν φύγουν, τα ίδια σκοτεινά κτίρια νοικιάστηκαν πάμφθυνα από επιχειρηματίες που έστησαν μια βιομηχανία διασκέδασης. Σήμερα τα Λαδάδικα έχουν μεταμορφωθεί σε ψυχαγωγική περιοχή της Θεσσαλονίκης κι εκεί που κάποτε βρίσκονταν καταστήματα πώλησης λαδιού, εμπορικές αποθήκες ή οίκοι ανοχής στεγάζονται μπαρ, νυχτερινά κέντρα διασκέδασης, εστιατόρια και ταβέρνες.

Παρόλο που ανοικοδομήθηκαν πολυώροφα κτίρια για γραφεία και βιοτεχνίες στα μεγαλύτερα περιμετρικά οικόπεδα και διανοίχτηκαν μεγάλοι δρόμοι όπως η Τσιμισκή που διαμέλισαν την παλιά συνοικία, τα Λαδάδικα διατηρούν την ιδιαίτερη αισθητική τους. Στο εσωτερικό της η περιοχή διασώζει σε μεγάλο βαθμό την αρχιτεκτονική καθώς και τις κτιριακές μορφές που χαρακτήρισαν τις συνοικίες

των αγορών και εργαστηρίων στις βαλκανικές πόλεις έως το τέλος του 19ου αιώνα: λιλιπούτεια οικόπεδα, κτίσματα μικρά σχεδόν τυποποιημένα που έχουν μέτωπο στο δρόμο, κατασκευές από τούβλα και πέτρες με λιτό χρηστικό διάκοσμο. Ορισμένα νεότερα κτίσματα μετά την πυρκαγιά του 1917 είχαν περισσότερους ορόφους και περίτεχνες εκλεκτικιστικές μορφές.

Καποδιστρίου, Βαλαωρίτου, Συγγρού, Πάικου, Βηλαρά, Καθολικών, Λέοντος Σοφού, Φράγκων...

Είναι μερικά μόνο από τα δρομάκια του **Φραγκομαχαλά**, της συνοικίας που από τον 19ο αιώνα ζούσαν οι Ευρωπαίοι κάτοικοι της πόλης, οι Φράγκοι όπως τους αποκαλούσαν περιφρονητικά στον Ορθόδοξο κόσμο. Σε γενικές γραμμές οι Φράγκοι της Θεσσαλονίκης διακρίνονται σε δυο κατηγορίες, στην πρώτη ανήκουν οι

ΛΑΪΚΗ
ΤΕΧΝΗ

Τα μπαρ στην περιοχή της Βαλαωρίτου, κλειστά την ημέρα, δεν συμβαδίζουν με τους ρυθμούς της αγοράς και δίνουν μια ψευδαίσθηση εγκατάλειψης στην πρόσφατα αναμορφωμένη περιοχή.

επιχειρηματίες και στη δεύτερη τα μέλη του προξενικού σώματος και αυτοί που ήρθαν να εγκατασταθούν στη Μακεδονία στα πλαίσια μιας αποστολής, συχνά θρησκευτικής. Το 1768 ήταν μόλις εκατό, όμως στα τέλη του 19ου αιώνα οι Φράγκοι έφταναν σχεδόν τους δέκα χιλιάδες. Ο Φραγκομαχαλάς (Frank Mahallesi) ήταν μέχρι την παραμονή του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου το κέντρο των εμπορικών συναλλαγών της Θεσσαλονίκης με τις μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές.

Το πρωί τα φορτηγά σταματούν καταμεσής του δρόμου για να ξεφορτώσουν εμπορεύματα στα υφασματάδικα και τα μικρομάγαζα. Εκνευρισμένοι οδηγοί πασχίζουν μέχρι να βγουν στους γύρω κεντρικούς, την Εγνατία, την Τσιμισκή, την Ίωνος Δραγούμη ή τη Δωδεκανήσου. Το

βράδυ τα μαγαζιά κλείνουν, τα φώτα ανάβουν, τα τραπέζια και οι καρέκλες φτάνουν μέχρι το δρόμο. Δυνατές μουσικές ακούγονται όλες μαζί αλλά και καμία και οι άλλοτε παρατημένες ταρατσες μεταμορφώνονται σε λάουντζ μπαρ. Μια περιοχή με δύο ζωές που δεν συναντά ποτέ η μία την άλλη.

Σιγά σιγά οι ιδιοκτήτες των βιοτεχνιών αξιοποίησαν την επικερδή επιλογή που τους δόθηκε και νοίκιασαν τα καταστήματά τους για να γίνουν καφέ-μπαρ. Η πρόσφατη ανάπλαση στην πλατεία Χρηματιστηρίου μπροστά από τη Στοά Μαλακοπής και στην πλατεία Εμπορίου που βρίσκεται λίγο πιο κάτω στην οδό Αγίου Μηνά, έβαλε μια κάποια τάξη στο χάος, τόσο το πρωινό όσο και το βραδινό. Έδωσε μάλιστα κατά κάποιον τρόπο μια

ενιαία ταυτότητα κι αισθητική. Η περιοχή που ήταν κάποτε κέντρο απόκεντρο, προορισμός διασκέδασης μόνο για τους εναλλακτικούς, αντίπαλο δέος της παραλιακής κι ένας εν δυνάμει καλλιτεχνικός πυρήνας μεταμορφώθηκε και επισήμως σε νυχτερινό σημείο αναφοράς. Πλέον καινούρια κλαμπ, μπαράκια και εστιατόρια εμφανίζονται από τη μια στιγμή στην άλλη ενώ οι παλιοί θαμώνες της περιοχής έχουν ανακαλύψει νέα πιο απόμερα στέκια.

Ανάμεσα σε βιομηχανικά κτίρια και εγκαταλελειμμένα νεοκλασικά βρίσκεται ένα πολύ μικρό δρομάκι που παρά την πολυκοσμία της περιοχής πολύ λίγοι το διασχίζουν καθημερινά. Είναι η οδός **Ερνέστου Εμπράρ**, του Γάλλου αρχιτέκτονα που εκπόνησε τα σχέδια για την ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917. Η περιοχή του Φραγκομαχαλά κάπκε μερικώς σε αντίθεση με το μεγαλύτερο μέρος της πόλης που κάπκε ολοσχερώς.

Στην οδό Φράγκων βρίσκεται το **Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης** που ιδρύθηκε το 1914 με απόφαση του τότε πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου. Χτίστηκε το 1840 και ανήκε σε μια από τις πιο ισχυρές οικογένειες της Θεσσαλονίκης, στην οικογένεια **Άμποτ**. Όπως γράφει ο **Μαρκ Μαζάουερ** στο βιβλίο του “Θεσσαλονίκη, πόλη των φαντασμάτων”, ο **Τζον “Τζέκις” Άμποτ** ήταν “Έλληνας στο θρήσκευμα, Βρετανός στην υπηκοότητα”. Η οικογένειά του ήταν εγκατεστημένη στην πόλη περισσότερο από πενήντα χρόνια, αλλά ο αληθινός αρχιτέκτονας της ανόδου της ήταν αυτός. Την περιουσία του αρχικά την έφτιαξε καλλιεργώντας και πουλώντας βδέλλες, που ήταν απαραίτητες στους ντόπιους θεραπευτές. Αυτά τα μικρά υδρόβια τα μάζευαν από πηγάδια σε ελώδεις περιοχές γύρω απ’ την πόλη. Σύμφωνα με τον Sam Levy, Θεσσαλονικιο δημοσιογράφο του τέλους του αιώνα, ο Τζέκις Άμποτ δε δίστασε προκειμένου να βρει ποια από τα πηγάδια είναι τα καλύτερα, να ρίξει μέσα με μια κλοτσιά τον

Πρωινός καφές στις Τέσσερις Εποχές, ένα από τα πιο παλιά και ωραία καφέ-μπαρ της περιοχής στο γραφικό στενό της Πάικου, το μικρότερο δρομάκι της πόλης.

ιδιοκτήτη τους. Έτσι άρχισε η ραγδαία άνοδος του Τζέκις ο οποίος αγόρασε όλη την περιοχή γύρω απ’ το «αιμοβόρο πηγάδι».

Ο Άμποτ ήταν όμως άνθρωπος σπάταλος κι εριστικός και το 1859 περίπου άρχισε η πτώση του. Παραδίνεται στα τυχερά παιχνίδια, εγκαταλείπει τη γυναίκα του και αρχίζει να τρέχει πίσω από γυναίκες “ελαφρών ηθών”. Μάλιστα υπήρχε ο μύθος στη Θεσσαλονίκη πως οι ερωμένες του τού χάρισαν πάνω από εκατό παιδιά. Ο Τζέκις Άμποτ που το πρώτο μισό του 19ου αιώνα δημιούργησε μια τεράστια περιουσία πέθανε τρελός και πάμπτωχος, λέγεται μάλιστα πως αυτά που άφησε δεν επαρκούσαν ούτε για τα έξοδα

Η εντυπωσιακή θολωτή τζαμωτή στέγαση στο ισόγειο του Ωδείου, που προκύπτει από το εσωτερικό αίθριο.

της κηδείας του. Η εξοχική έπαυλη που διατηρούσε στο χωριό Ουρεντζίκ, το σημερινό Ρετζίκι στις πλαγιές του Χορτιάτη, με τους μεγάλους κήπους, το μαρμάρινο συντριβάνι από πορφύρα της Πάρου και το ιδιωτικό παρεκκλήσι ρήμαξε. Ήταν μια ονειρεμένη βίλα, ένα αληθινό παλάτι βγαλμένο από τις Χίλιες και Μια Νύχτες. Το 1863 η κυριότητα του ανακτορικού σπιτιού των Άμποτ στην οδό Φράγκων με τη Λέοντος Σοφού πέρασε στην Αυτοκρατορική Οθωμανική Τράπεζα, ώστε να χρησιμοποιηθεί ως υποκατάστημα, σημάδι πως η εποχή των τοκογλύφων έφτανε στο τέλος της και στη θέση της έμπαινε ο ισχυρός διεθνής καπιταλισμός. Η οικονομική ζωή της πόλης άρχισε να κυλά στο Φραγκομαχαλά με επίκεντρο το κτίριο της Οθωμανικής Τράπεζας. Το κτίριο ανασχεδιάστηκε το 1890 από τους μηχανικούς Baruch and Amar. Στον περίβολο του καινούριου κτιρίου της Οθωμανικής

Τράπεζας οι αρχιτέκτονες μετέφεραν δυο νεοκλασικά μνημειακά αγάλματα που κοσμούσαν την εξωτερική αυλή της εξοχικής κατοικίας των Άμποτ. Στα δεξιά το άγαλμα της Οικονομίας και από την άλλη αυτό της Τραπεζικής Πίστης, τα αγάλματα είναι τα τελευταία απομεινάρια της άλλοτε πανίσχυρης οικογένειας.

Το 1903 το κτίριο καταστράφηκε από έκρηξη δυναμίτιδας, μετά από τρομοκρατική ενέργεια Βούλγαρων αναρχικών. Ξαναχτίστηκε από τον Ιταλό αρχιτέκτονα **Βιταλιάνο Ποζέλι**, στον οποίο η Θεσσαλονίκη οφείλει μερικά από τα πιο εντυπωσιακά κτίρια της ύστερης οθωμανικής περιόδου, πάνω στον κάρναβο της πρόσοψης του προηγούμενου κτιρίου διατηρώντας μόνο την όψη επί της Φράγκων. Επισκευές και προσθήκες έγιναν σύμφωνα με μελέτες των μηχανικών Πλένμπερ (1921) και Μοδιάνο (1924). Το 1949 το ΙΚΑ αποκτά τους τίτλους ιδι-

Στοιχείο του περίτεχνου φωτισμού του κτιρίου του Κρατικού Ωδείου.

Τον περίβολο του Κρατικού Ωδείου κοσμούν τα τα δύο παλαιότερα αστικά αγάλματα της Θεσσαλονίκης, δεξιά της Οικονομίας και αριστερά της Τραπεζικής Πίστης.

οκτοσίας και στεγάζει εκεί τις υπηρεσίες του μέχρι το 1978 τη χρονιά του καλοκαιρινού σεισμού. Το 1987, με απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού, το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης μεταφέρεται εκεί όπου και παραμένει μέχρι σήμερα.

Το κτίριο του Ωδείου ανήκει στο ρεύμα του εκλεκτικισμού, με νεομπαρόκ και νεοκλασικά στοιχεία. Κυρίαρχο στοιχείο στην οργάνωση του κτιρίου αποτελεί το εσωτερικό αίθριο, το οποίο στο ισόγειο εμφανίζεται κλειστό με θολωτή τζαμωτή στέγαση. Χαρακτηρίζεται από το νεομπαρόκ στυλ, στο οποίο είναι φανερές οι γαλλικές επιδράσεις. Άλλο χαρακτηριστικό είναι η επίστεψη του μεγάλου εξώστη με φεγγίτη με αναγεννησιακά στοιχεία.

Δίπλα στο Ωδείο, στην οδό Φράγκων 19, βρίσκεται η **Φραγκοκλησιά**. Η επίσημη ονομασία της είναι Καθολική Εκκλησία Αμιάντου Συλλήψεως της Παναγίας. Η

κατασκευή της ξεκίνησε το 1897 σε σχέδια του Βιταλιάνο Ποζέλι και κράτησε 2 χρόνια. Χτίστηκε για να αντικαταστήσει την παλαιότερη εκκλησία των Καθολικών που είχε υποστεί σημαντικές ζημιές στην φωτιά του 1897. Μάλιστα σκάβοντας για την κρύπτη της παρούσας εκκλησίας βρέθηκαν τα θεμέλια της πρώτης. Η εκκλησία βρισκόταν στο κέντρο της Φράγκικης γειτονιάς. Το καμπαναριό της, με ύψος 40μ. ξεχώριζε από μακριά και το ρολόι του έδειχνε την φράγκικη ώρα στην βαλκανική Θεσσαλονίκη. Η εκκλησία έπαθε ζημιές κατά τον βομβαρδισμό της πόλης με σημαντικότερη την κατάρρευση της οροφής, που ήταν θολωτή στο εσωτερικό, αλλά κατά την αποκατάσταση μετατράπηκε σε πλάκα τοιμέντου με δිරρηχτη, ξύλινη στέγη. Βρίσκεται κρυμμένη από τα ψηλότερα κτίρια γύρω της.

Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική, με το μεσαίο κλίτος να είναι και το μεγαλύτερο.

Η Καθολική εκκλησία στην οδό Φράγκων,
κτισμένη το 1897 σε σχέδια του Ιταλού
αρχιτέκτονα Vitaliano Poselli.

Η πλατεία Χρηματιστηρίου μετά τη βιοκλιματική ανάπλαση. Διακρίνονται τα σιντριβάνια δαπέδου και οι ανεμιστήρες που περιστρέφονται παρέχοντας φυσικό κλιματισμό.

Το κεντρικό κτίος έχει ύψος 18μ ενώ τα δύο πλαϊνά 8,20μ. Η διαφορά στο ύψος των κλιτών μας δίνει εξωτερικά κλιμακωτή στέγαση με αποτέλεσμα τον φυσικό φωτισμό του κεντρικού κλιτους από μεγάλα τοξωτά παράθυρα. Τα παράθυρα είναι διακοσμημένα με βιτρό και στο εσωτερικό της εκκλησίας παρατηρούμε το εξομολογητήριο και τα παραβήματα. Ένα ακόμα κτίριο με πολύ σημαντική ιστορία βρίσκεται στον Φραγκομαχαλά, σε πολύ μικρή απόσταση από τη Φραγκοκκλησιά. Είναι η **Στοά Μαλακοπής** στην οδό Συγγρού, εδώ που άλλοτε βρισκόταν το αρχοντικό της Ιταλοεβραϊκής οικογένειας **Αλλατίνι**. Η δυναστεία Αλλατίνι, που είχε τους ομώνυμους μύλους και άλλους εμπορικούς οίκους, έδρασε στη Θεσσαλονίκη ως το 1911, όταν στη διάρκεια του Ιταλοτουρκικού πολέμου η Τουρκία έκλεισε για αντίποινα τις επιχειρήσεις

των Ιταλών υπηκόων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Το 1904 στο βόρειο τμήμα του οικοδομήματος υπήρχε ένα μοναδικό κτίριο με έναν κήπο που εκτεινόταν προς το νότο. Το 1906 χτίστηκε η στοά στο σημείο όπου βρισκόταν ο κήπος, προκειμένου να στεγαστούν διάφορα καταστήματα αλλά και η Τράπεζα της Θεσσαλονίκης. Οι περίφημες χοροεσπερίδες του θα απομείνουν αναφορές χρονικογράφων της εποχής. Η οικογένεια τότε, όπως κι άλλες πλούσιες οικογένειες του Φραγκομαχαλά, θα μεταφερθεί ανατολικά στη νέα κατοικία της, στο οικοδόμημα που στεγάζει σήμερα τη Νομαρχία, τη βίλα Αλλατίνι. Στο άνωμα της στοάς έχει ένα μεγάλο χαρακτηριστικό ρολόι. Οι δείκτες του δείχνουν **11.05** ακριβώς. Σταμάτησαν εκεί το βράδυ της Τρίτης **20 Ιουνίου του 1978**, όταν χτύπησε τη Θεσσαλονίκη ο

μεγάλος σεισμός, ο πρώτος μεγάλος σεισμός που έπληξε μία σύγχρονη ελληνική πόλη. Ένα λεπτό νωρίτερα κι ενώ οι οθόνες των τηλεοράσεων μετέδιδαν τον ποδοσφαιρικό αγώνα μεταξύ Ιταλίας και Αυστρίας στο μουντιάλ της Αργεντινής, όλη η πόλη άρχισε να χορεύει έναν καταστροφικό χορό. Ο σεισμός είχε ένταση **6,5** βαθμούς της κλίμακας Ρίχτερ και εστιακό βάθος 10 χιλιόμετρα, πολύ κοντά δηλαδή στην επιφάνεια της Γης. Το επίκεντρό του εντοπίστηκε 35 χιλιόμετρα βορειοανατολικά της Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα στο χωριό Στίβος που βρίσκεται ανάμεσα στις λίμνες Κορώνεια και Βόλβη.

Η παλιά Θεσσαλονίκη ζωντανεύει στις γειτονιές του Τοπχανέ μ' έναν διαφορετικό τρόπο, πιο διακριτικά, μακριά από τους προβολείς των τουριστικών αξιοθέατων. Ίσως αυτό είναι που την κάνει πιο ενδιαφέρουσα, δεν μπορείς να ανακαλύ-

ψεις κάτι που είναι ήδη φανερωμένο, να εξερευνήσεις κάτι που σου δείχνει από πριν όλους τους τρόπους να το γνωρίσεις, να βιώσεις προσωπικά συναισθήματα όταν υπάρχει ήδη μια εντυπωμένη αφήγηση, να συνθέσεις με το μυαλό σου κάτι που έχει αποκατασταθεί πλήρως. Ίσως σε λίγα χρόνια από τώρα να δούμε και την περιοχή του δυτικού τείχους ν' αλλάζει, να "αναδεικνύεται" και να προσελκύει όλο και περισσότερο κόσμο. Θα αισθανθούν όμως αυτοί που θα την περπατήσουν την ίδια συγκίνηση; Εκείνη που ένιωθαν και οι παλιοι θαμώνες της Βαλαωρίτου ή οι νυχτερινοί διαβάτες στα παλιά Λαδάδικα; Την συγκίνηση που αισθανθήκαμε κι εμείς σ' αυτήν εδώ τη διαδρομή; Γιατί αν κάτι ξεχωρίζει αυτές τις γειτονιές του απόκεντρου από εκείνες του κέντρου της πόλης είναι ότι εδώ μόνο όποιος ψάχνει βρίσκει.

Η βιοκλιματική ανάπλαση στην πλατεία Εμπορίου με τον μεγάλο ανεμιστήρα που είναι αναρτημένος στην ψίδα.

Ο μεγάλος σεισμός του 1978

Έκα μόλις δευτερόλεπτα ήταν αρκετά. Ιστορικά μνημεία της πόλης, όπως η Ροτόντα και η Αχειροποίητος, κλονίστηκαν, μια οκταώροφη πολυκατοικία στην πλατεία Ιπποδρομίου (σημερινό Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης) κατέρρευσε, 220 άνθρωποι τραυματίστηκαν και 49 βρήκαν τραγικό θάνατο. Οι 29 από αυτούς θάφτηκαν στα χαλάσματα της μοιραίας πολυκατοικίας. Ο κόσμος ξεχύθηκε στους δρόμους που όμως ήταν αδιάβατοι από τις καταπτώσεις τοίχων και μπαλκονιών. Δεν υπήρχε φως, μόνο σύννεφα σκόνης και φωνές. Το κυκλοφοριακό χάος που επικράτησε έκανε αδύνατη την κίνηση των ασθενοφόρων και των πυροσβεστικών οχημάτων. Οι επικοινωνίες, όπως και η ηλεκτροδότηση, είχαν "πέσει" σε πολλές περιοχές της πόλης, ενημέρωση δεν υπήρχε.

"Πανικός και πένθος σε μια έρημη πόλη", "Νύχτα τρόμου στο ύπαιθρο έβρασαν οι Θεσσαλονικείς", "Καταστροφές και θύματα από τον τρομερό σεισμό", ήταν μερικά από τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων της επόμενης μέρας. Τον πανικό της πρώτης στιγμής διαδέχθηκε η έντονη ανησυχία των επόμενων ημερών για το αν θα ακολουθούσαν κι άλλες δονήσεις. Πολλοί φοβούνταν ακόμη και μετά από μέρες να

επιστρέψουν στα σπίτια τους, χιλιάδες σεισμοπαθείς εγκαταστάθηκαν σε σκηνές που στήθηκαν σε υπαίθριους χώρους. Η έκρυθμη αυτή κατάσταση διατηρήθηκε αμείωτη για έναν τουλάχιστον μήνα, και μόνο περί τα τέλη Αυγούστου η ζωή στην πόλη ομαλοποιήθηκε.

Ο σεισμός έγινε αισθητός σε όλη τη Βόρεια Ελλάδα, την ΠΓΔΜ και τη Βουλγαρία. Είχε προηγηθεί σειρά προσεισμών με πιο δυνατό εκείνον της 24ης Μαΐου μεγέθους 5,8 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ από τον ίδιο εστιακό χώρο, ο οποίος προκάλεσε και σποραδικές ζημιές. Ακολούθησε επίσης σειρά ισχυρών μετασεισμών με ισχυρότερο εκείνον της 5ης Ιουνίου μεγέθους 5,0 βαθμών Ρίχτερ και με μετακινημένο επίκεντρο στα 7,0 - 10,0 χιλιόμετρα από τη πόλη. Ωστόσο, η Πολιτεία παρά τις προειδοποιήσεις του Εγκέλαδου δεν ήταν προετοιμασμένη να αντιμετωπίσει μια τέτοια κρίση.

Μετά το πρώτο σοκ η ενεργοποίηση υπήρξε άμεση. Έγινε εκτίμηση των ζημιών και τα κτίρια χαρακτηρίστηκαν, ανάλογα με τις βλάβες τους, πράσινα, κίτρινα ή κόκκινα. Τα τελευταία ήταν περίπου 3.170. Επίσης, συστήθηκε επιτροπή για την αποκατάσταση των μνημείων, πολλά από τα οποία ο σεισμός τα βρήκε έτσι κι αλλιώς σε κακή κατάσταση. Παράλληλα, η πολιτεία προχώρησε σε μακροπρόθεσμης σημασίας ενέργειες με την δημιουργία νέων ή ενίσχυση υφιστάμενων επιστημονικών και διοικητικών υποδομών για τη μείωση του σεισμικού κινδύνου στη χώρα. Τέλος, προχώρησε στη γενναία χρηματοδότηση της σεισμικής έρευνας.